

Андрощук І. П. Самоосвіта педагогічних працівників позашкільних навчальних закладів / І.П. Андрощук // Методичні засади підвищення кваліфікації педагогічних працівників системи професійної освіти : збірник матеріалів Всеукраїнської Інтернет-конференції / за заг. ред. Л.І.Шевчук. – Хмельницький : НМЦ ПТО ПК; ФОП Мельник А.А., 2016. – 494 с. ; С. 301-306.

*Андрощук Ігор Петрович,
доцент кафедри теорії та методики
трудового і професійного навчання
Хмельницького національного університету*

САМООСВІТА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ В ПОЗАУРОЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вступ. Педагог-професіонал завжди шукає оптимальні шляхи для підвищення якості навчання та розвитку інтересу до предмета. Сьогодні дуже важливо, щоб викладач був творчою, саморозвиненою особистістю. Адже саме він має великий вплив на формування світогляду учня, якого він навчає.

Тому в сучасних умовах потрібен, передусім, інтелігентний педагог, що володіє необхідними фаховими знаннями і вміннями, керується педагогічними принципами й використовує методи пізнання теорії й практики своєї педагогічної діяльності, усвідомлює методи, засоби й результат своєї діяльності. Тільки за таких умов педагог буде здатний творчо мислити, самостійно орієнтуватися в найрізноманітніших проблемних ситуаціях педагогічної дійсності, критично їх оцінювати й оперативно знаходити шляхи подолання суперечностей, що виникають. Тобто змістом і метою освіти є постійний розвиток людини та її становлення.

Одним із завдань освіти педагогічних працівників є усвідомлення значення та активізація роботи за темою самоосвітньої діяльності шляхом стимулювання самоосвіти, саморозвитку та пошуку шляхів самореалізації особистості вчителів. Педагогічні працівники повинні бути здатні до

неперервного самовдосконалення, орієнтованого на зміни в суспільстві загалом і в освіті зокрема. Таким чином, саме організація самоосвітньої діяльності відіграє вагомий роль у створенні системи професійного зростання педагога.

Основна частина. Термін «самоосвіта» трактується різними інформаційними джерелами по-різному: Л. Рувінський та С. Хохлов ототожнюють його із саморозвитком [1], О. Леонтєв вважає його однаковим за змістом із самовихованням [2] тощо. Кожен з педагогів-науковців вважає за доцільне вивести власне визначення. Досить часто ці трактування різняться одне від одного лише одним-двома словами або простою перестановкою слів у реченні.

Проаналізувавши різноманітні підходи до трактування змісту поняття «самоосвіта», вважаємо, що одним із визначень, яке ґрунтовно характеризує зміст і діяльність в процесі самоосвіти є визначення подане в Енциклопедії освіти, згідно якого самоосвіта потрактовується як самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо. Самоосвіта є умовою розвитку, самоствердження та самореалізації особистості і складовою навчання її протягом життя [3].

Однак, лаконічним та найоптимальнішим для широкого кола користувачів є визначення подане у Великому тлумачному словнику сучасної української мови, згідно якого самоосвіта розглядається як здобуття знань самостійним навчанням поза навчальним закладом, переважно без допомоги вчителя [4].

Саме це трактування буде покладено в основу статті, так як, на нашу думку, чітко відображає сутність основних підходів до цього поняття.

В переважній більшості зазначається, що займатися самоосвітою слід розпочинати після трьох-чотирьох років після завершення навчання у вищому навчальному закладі. Хоча реалії сучасної підготовки фахівця показують, що кожен з молодих спеціалістів, прийшовши на своє перше робоче місце, був

підготовлений вищим навчальним закладом до виконання професійних функцій лише на 70-80% і перший рік своєї кар'єри самостійно опановував 20-30% знань і умінь необхідних для праці за фахом.

Якщо з когорти педагогічних працівників виокремити педагогів позашкільних навчальних закладів, то становище ще гірше. Адже пункт перший статті 21 Закону України «Про позашкільну освіту» звучить наступним чином: «Педагогічним працівником позашкільного навчального закладу повинна бути особа з високими моральними якостями, яка має вищу педагогічну або іншу фахову освіту, належний рівень професійної підготовки, здійснює педагогічну діяльність, забезпечує результативність та якість своєї роботи, фізичний та психічний стан здоров'я якої дозволяє виконувати професійні обов'язки в позашкільних навчальних закладах. Педагогічним працівником позашкільного навчального закладу може бути також народний умілець з високими моральними якостями за умови забезпечення належної результативності навчально-виховного процесу» [5].

Тобто, на законодавчому рівні затверджено, що в позашкільному навчальному закладі (наголошуємо – в навчальному), може працювати з вихованцями, учнями й слухачами особа без педагогічної підготовки. Друга частина першого пункту цієї ж статті дозволяє працювати в позашкільних навчальних закладах особам взагалі без освіти – закінчив 9 чи 11 класів й можеш йти навчати дітей. Адже твердження «народний умілець» й «належна результативність» при прийомі на роботу визначається лише адміністрацією позашкільного навчального закладу.

Все вищесказане приводить до висновку, що педагогічні працівники без педагогічної підготовки мають самостійно опанувати зміст навчальних дисциплін на який студенти педагогічних навчальних закладів витрачають по чотири-пять років. Разом з тим, не всі педагогічні працівники підготовлені до здійснення позаурочної діяльності й проводять її на основі знань отриманих для викладання окремих навчальних предметів – математики, фізики, хімії, географії, біології тощо. Хоча діяльність викладача й педагогічного працівника

має багато спільного у професійному аспекті, однак є й відмінності: завдання позаурочної діяльності зорієнтовані більш на дозвілля, творчий розвиток учнів, вихованців та слухачів; до загальнопедагогічних принципів додаються й специфічні (добровільності, гетерогенності, перманентності тощо); вік та кількість учасників позаурочної роботи; домінування практичних і наочних методів над словесними (вербальними); оцінка перестає бути стимулом в навчально-виховному процесі тощо.

Разом з тим, сьогодні освітня доктрина вищої освіти та й освіти взагалі змінила вектор своєї діяльності з «навчити», тобто, передати певний обсяг знань й умінь з інформаційних джерел студентові, учневі, слухачу, на «навчити вчитися» – самостійно здобувати знання під керівництвом педагогічного працівника. Характерним є особливість, що чим старшим є слухач, тим меншою має бути участь педагогічного працівника в цьому процесі. А самоосвіта педагогічного працівника є вершиною самовдосконалення, яка розглядається як постійне та нерозривне співвідношення між педагогічною теорією та практикою роботи навчального закладу, тому її основною метою є теоретична та методична підготовка до впровадження в навчально-виховний процес освітніх інновацій та мотивація акмеологічного розвитку особистості педагога.

В проблемі самоосвітньої діяльності дуже важливим є питання мотивації та стимулювання інтересів, потреб, активності педагогічних працівників щодо оволодіння науковими знаннями й вміннями; цілеспрямованості, свідомої й наполегливої праці над розвитком у собі тих рис, які формують особистість сучасного фахівця. Результати цієї діяльності суттєво впливатимуть на розвиток і становлення особистості учня, вихованця та слухача, а не лише на самовдосконаленні в особистому та професійному плані.

З точки зору психології педагогічному працівникові необхідно постійно займатися самоосвітою, оскільки специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що вчителі:

- не завжди «задоволенні» професійною освітою;

- завжди знаходяться в безпосередньому контакті з учнівською аудиторією, яка постійно потребує нових і цікавих знань;
- мають повідомляти інформацію, яку вони інтерпретують відповідно до своїх поглядів та переконань, а учні сприймають її як істинну;
- обмежені у часі для отримання інформації в порівнянні з учнями;
- мають обмежене коло спілкування зі своїми колегами і нерідко обмежене професійними інтересами середовище спілкування;
- постійно знаходяться в творчій атмосфері педагогічної діяльності;
- є конкурентами в навчально-виховному процесі;
- є активними членами педагогічного колективу, громади, соціуму;
- щоденно ознайомлюються з великими обсягами інформації педагогічного, професійного, соціального, політичного напрямів тощо.

Основними завданнями самоосвітньої діяльності педагогічного працівника є:

- вдосконалення наявних та здобуття нових теоретичних знань, практичних умінь і навиків з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності;
- оволодіння з подальшим використанням нових форм, методів, прийомів навчання й виховання;
- вивчення, узагальнення та впровадження в практику перспективного педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогіки та психології, нових педагогічних технологій;
- розвиток особистісних здібностей, професійних компетентностей;
- систематичне оновлення індивідуального й соціального досвіду.

Сучасне суспільство ставить основну вимогу педагогічному працівнику – самоосвіта впродовж усього життя, яка являє собою неперервний процес саморозвитку та самовдосконалення педагога. З одного боку, це стає умовою успіху в професійній діяльності, а з іншого – захищає від інтелектуального зубожіння особистості. Здатність до самоосвіти не формується у педагога разом з отриманням диплому педагогічного вищого навчального закладу. Ця

здатність визначається психологічними і інтелектуальними показниками кожного окремого вчителя-особистості, але не в меншій степені ця здібність формується в процесі роботи з джерелами інформації, аналізу, самоаналізу, як моніторингу своєї діяльності, так і колег. Адже, самоосвіта педагогічного працівника є одним з найважливіших шляхів упровадження педагогічної науки в практику діяльності навчального закладу.

Найбільшу увагу в процесі самоосвітньої роботи щодо підвищення фахової майстерності педагогічних працівників бажано приділяти формуванню вміння аналізувати власну діяльність, стан навчально-виховного процесу та діяльність колег; концентрувати свої зусилля для досягнення поставленої мети, конкретних цілей, завдань; оптимально відбирати зміст, необхідні форми й методи діяльності; бачити, розуміти й усвідомлювати проблеми, визначати загальні цілі, уміння виокремлювати пріоритети, вибудовувати завдання і знаходити адекватні їм ресурси; прогнозувати, проектувати і планувати свою роботу; володіти методами самоконтролю й самооцінки педагогічного діагностування; співпрацювати й спілкуватися з оточенням у мажорній тональності.

Глобальною метою самоосвітньої діяльності педагогів є створення власної професійної «Я – концепції», яка відображає педагогічне кредо вчителя. Самоосвітня діяльність включає науково-дослідницьку експериментальну роботу з певної проблеми; вивчення наукової, педагогічної, психологічної та методичної літератури; участь у колективних та групових формах методичної роботи навчального закладу та міського/районного методичного кабінету; вивчення педагогічного досвіду (безпосередньо – колег у навчальному закладі, опосередковано – через літературу); практичну апробацію власних матеріалів. Також, важливими напрямками самоосвітньої діяльності можна виділити такі, як ознайомлення з новими програмами та підручниками, розуміння їх особливостей та вимог; самостійне розв'язання задач, організація лабораторних і практичних робіт, дослідів та вправ; оволодіння технічними засобами навчання, комп'ютером; відвідування лекторіїв, музеїв, екскурсій; організація та участь у

диспутах, практикумах, проблемних семінарах та інших видах індивідуальної й колективної роботи.

Оптимальна організація самоосвітньої діяльності удосконалює професійну майстерність педагогічного працівника і, як наслідок, формується авторитет педагога серед учнів, батьків, колег. Творчо працюючий педагог сам створює свій особистий імідж.

Досконала організація самоосвіти залежить від багатьох факторів. Багато залежить від мотивів самоосвіти, об'єктивної і суб'єктивної значущості, теоретичної і практичної підготовки, ступеня оволодіння вміннями здійснювати самоосвітню роботу, фізіологічного й емоційного стану та інших факторів. Самоосвіта дає ефективні результати у тому випадку, коли вона здійснюється цілеспрямовано, рівномірно й систематично.

Висновки. Отже, сучасний педагог має бути готовим до змін, що відбуваються в системі освіти, здатним сміливо приймати педагогічні рішення, виявляти ініціативу, творчість. Це пов'язано, насамперед, із проблемами саморозвитку особистості та творчою самореалізацією педагога, новими концептуальними підходами до реформування професійної освіти. Значну роль у цьому відіграє самоосвіта.

Список використаних джерел та літератури

1. Рувинский Л.И. Как воспитать волю и характер / Л.И. Рувинский, С.И. Хохлов. — М. : Просвещение, 1986.
2. Леонтьев О.М. Про проблему здібностей / О.М. Леонтьев ; під ред. Д.А. Леонтьєва, А.А. Леонтьєва // Психологічні основи розвитку дитини й навчання. — М. : Сенс, 2009. — С. 288-292.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. на CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. — 1736 с.

5. Закон України «Про позашкільну освіту» [Електронний ресурс].

— Режим доступу:

<http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/59/pozashkilnaosvitaукраїни/npb/>.

6. Марченко І.А. Самоосвіта педагога як складова моделі розвитку ключових компетентностей учителів початкових класів у післядипломній освіті / І.А. Марченко [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://innovac-koippo.edukit.kr.ua/>